

ЕВОЛЮЦІЯ ЯДЕРНИХ ПРОГРАМ ІРАНУ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА МАХМУДА АХМАДІНЕЖАДА

У цій статті розглядається проблема ядерного статусу Ісламської Республіки Іран, її витоки та причини загострення протягом 2005-2013 рр. Крім того, аналізується зовнішньополітичний курс президента Ірану Махмуда Ахмадінежада та реакція на нього з боку представників політичної спільноти країн Заходу. Досліджується еволюція розвитку ядерної діяльності в Ірані та поглядів міжнародних акторів на неї.

Ключові слова: Іран, Махмуд Ахмадінежад, ядерне питання, США, МАГАТЕ.

В данной статье рассматривается проблема ядерного статуса Исламской Республики Иран, её истоки и причины обострения на протяжении 2005-2013 гг. Кроме того, анализируется внешнеполитический курс президента Ирана Махмуда Ахмадинежада и реакция на него со стороны представителей политического сообщества стран Запада. Исследуется эволюция развития ядерной деятельности в Иране и взглядов международных акторов на нее.

Ключевые слова: Иран, Махмуд Ахмадинежад, ядерный вопрос, США, МАГАТЭ.

This article considers the problem of Iranian nuclear status, its origins and reasons for its aggravation during 2005-2013. It analyses the foreign policy course of Mahmoud Ahmadinejad and the response of the Western political community representatives towards it. The author also studies evolution of development of nuclear activities in Iran and views of the international actors on the issue.

Key words: Iran, Mahmoud Ahmadinejad, nuclear problem, the US, IAEA.

З винайденням людством ядерної зброї атом вже давно перестав бути мирним. Наразі наявність у деяких країн тривожної «червоної кнопки», а отже і потужних запасів цієї самої зброї, наражає світ на надзвичайну небезпеку. Горизонтальне неконтрольоване розповсюдження ядерних боєзапасів наразі виступає ледве не головною проблемою системи міжнародної безпеки. Іран, на жаль, є одним із першочергових порушників міжнародного миру і спокою, адже питанням свого ядерного статусу ось вже другий десяток років поспіль продовжує непокоїти світову спільноту. Зокрема, досить різким і неоднозначним виявилось президентство Махмуда Ахмадінежада (2005-2013), на період якого припало найбільше загострення міжнародного конфлікту довкола ядерної політики Ірану. Тому вирішення цього болючого для багатьох держав питання лідери провідних держав та організацій світу вбачають у застосуванні міжнародних санкцій різного виду і рівня, цим самим підтримуючи, здавалося б, нескінченну політичну полеміку між власне Іраном та країнами Заходу.

Виходячи із викладеного вище, мету цієї статті автор вбачає у розкритті сутності витоків іранської ядерної проблеми та тривалих перемовин між іранських керівництвом та лідерами провідних країн світу в період з 2005 до 2013 рр. Одним із

першочергових завдань для автора виступає також з'ясування ролі міжнародних санкцій, застосованих щодо Ісламської Республіки Іран, задля вирішення цього питання.

Окремі аспекти цього напряму наукових досліджень знайшли своє відображення у роботах російських, вірменських, американських, британських та іранських науковців.

Серед російських дослідників слід виділити праці В. В. Євсєєва, Н. М. Мамедової, Е. М. Кожокіна, С. М. Задонського, В. В. Наумкіна, О. Г. Арбатова та інших. Серед вірменських авторів необхідно відмітити фундаментальні праці С. Саруханяна. З-поміж іноземних дослідників варто зазначити наукові доробки Б. Леонарда, Ш. Чубіна, П. К. Керра, І. С. Файазманеша, С. Хан, Дж. Джонаса та багатьох інших.

Стан розробки цієї проблеми є досить глибоким, адже іранський вузол вже довгий час є надзвичайно актуальним і потребує пошуку шляхів до його вирішення. Автор цієї статті зупиняється на малодослідженому питанні – еволюції поглядів на іранську ядерну програму.

Ісламська Республіка Іран, яка вперше постала у своєму сучасному вигляді після подій Ісламської революції 1979 р., наразі виступає одним із важливих гравців не лише в регіональному вимірі, але й у глобальних міжнародних відносинах.

Зважаючи на досить вигідне геополітичне становище, багатий ресурсний потенціал (який, зокрема, і сприяє розвитку атомної енергетики і потенційній розробці зброї масового ураження) та досить суперечливі внутрішньо- та зовнішньополітичні курси, що їх проводив на посаді президента М. Ахмадінежад, Іран якісно відрізняється від інших країн регіону. Цим самим він викликає неабияке зацікавлення до стану своїх справ з боку провідних акторів сучасних міжнародних відносин, як-от Сполучених Штатів Америки, країн-учасниць ЄС чи Російської Федерації.

Окремим питанням, що зумовлює прояви такої невідомої зацікавленості у справах країни, є питання іранської ядерної програми.

Так, старт іранської ядерної програми можна вбачати у подіях 1953 р., коли внаслідок перевороту прем'єр-міністра Мохаммеда Моссадіка було позбавлено влади, і натомість на чолі країни став Шах Мохаммед Реза Пехлеві [1].

Ядерна співпраця від свого початку була заявлена як така, що носить суто мирний характер. Її було налагоджено в рамках американської програми «Мирний атом», внаслідок чого у 1967 р. було засновано таку установу, як Тегеранський центр ядерних досліджень (ТЦЯД). Він, у свою чергу, підпорядковувався Організації з атомної енергії Ірану. Саме цього ж року до організації було доставлено американський науково-дослідний реактор потужністю 5 МВт, який працював від високозбагаченого урану [2]. Тобто, на час початку становлення ядерної програми Ірану Сполучені Штати виступали головним партнером у цій сфері.

Передувало нинішньому стану становлення і вирішення іранського питання також підписання у 1968 р. Іраном Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Договір було ратифіковано у 1970 р., і вже відтоді питання іранської ядерної програми стала предметом постійних підозр і перевірок з боку МАГАТЕ.

Після подій Ісламської революції 1979 р. і кардинальної зміни як у внутрішній, так і у зовнішній політиці країни, співпраця у ядерній сфері була майже повністю припинена. Пізніше керівництво Ірану висловиться, що цей досвід «довів ненадійність іноземних підприємств та поставок палива» [3].

Цікавим є той факт, що, незважаючи на постійну присутність США в іранській ядерній програмі, після подій 1979 року Штати зробили усе можливе, аби впевнити світову спільноту в тому, що Іран – це «потенційний агресор» і «володар атомної бомби». При цьому заяви представників іранської влади стосовно виключно мирних цілей ядерної програми та «природності» права Ірану на збагачення урану активно ігнорувалися американцями. Саме з легкої подачі США вже до кінця 1980-х років у свідомості світової спільноти склався образ ворожого Ірану, і саме завдяки Сполученим Штатам в історії

Ісламської Республіки Іран розпочалася нова епоха – епоха міжнародної немилості.

Апогеєм цієї немилості можна назвати період тривалістю у довгих 8 років, з 2005 до 2013 року. Це хронологічні межі перебування на посаді шостого президента ІРІ Махмуда Ахмадінежада, лідера, чия політика змогла викликати надзвичайне загострення становища довкола ядерного статусу Ірану.

Ахмадінежад прославився досить різким внутрішньо- та зовнішньополітичним курсом з вираженим націоналістичним характером. Так, вже у лютому 2006 року, через півроку після обрання його на посаду президента, лідер призупинив дотримання Іраном Додаткового протоколу МАГАТЕ від 1997 р., а також висловив можливість виходу із ДНЯЗ та розірвання будь-яких відносин із МАГАТЕ у разі застосування будь-яких санкцій проти Ірану [4].

За президентства Ахмадінежада було відновлено роботу ядерного центру в м. Ісфахані, створеного ще у 1979 р. На тлі цього, наполягаючи на тому, що Іран як учасник ДНЯЗ має право на використання ядерних технологій у мирних цілях, президент висловив думку, що його держава має намір продовжувати діяльність своєї ядерної програми, в тому числі й збагачувати уран [5].

Як наслідок, у 2006 р. Іран поновив процес збагачення урану всередині своєї країни. Рада Безпеки ООН наклала ембарго на поставки технологій до ІРІ. Та це не зупинило розвиток програми, і у 2007 р. Іран розпочав промислове збагачення урану, а починаючи з 2011 р. було налагоджено повний цикл виробництва ядерного палива [6].

Незважаючи на численні резолюції, ухвалені РБ ООН, і у 2007 році питання іранської ядерної програми залишалося одним із найбільш гострих у сучасних міжнародних відносинах.

15 листопада у звіті МАГАТЕ було зазначено, що інформація, отримана внаслідок перевірок стосовно дев'яти невирішених питань, визначених ще у серпні 2007 року, в тому числі експериментів з центрифугою С-2 та урановмісними металами, цілком відповідала даним, наданим Агентством безпосередньо Іраном. Відкритим залишалося питання щодо знайдених слідів високозбагаченого урану. Крім того, занепокоєння викликала також заява американських розвідувальних служб стосовно розробки ядерної зброї, що базувалася на даних нібито вкраденого з Ірану портативного комп'ютера.

Крім того, у своїй доповіді МАГАТЕ зазначила, що Тегеран продовжує отримувати низько збагачений уран. Іран же, у свою чергу, вкотре заявив, що має право використовувати мирні ядерні технології в межах, регульованих ДНЯЗ, і все це незважаючи на вимоги з боку Ради Безпеки припинити процес збагачення урану.

16 листопада 2007 року Махмуд Ахмадінежад зробив різку заяву про те, що Сполученим Штатам та їх прибічникам нібито варто вибачитися за своє ставлення до Ірану через його ядерну програму [7].

Крім того, Ахмадінежад сказав, що останній звіт МАГАТЕ якраз довів чесність Ірану у своїй ядерній діяльності.

У доповіді МАГАТЕ також йшлося про досягнення Іраном прогресу у відповідях на питання про свою попередню ядерну діяльність, проте довелося попередити, що знання агентства про поточну діяльність Тегерану ставали дедалі меншими. Крім того, вкотре було заявлено, що Іран продовжує збагачувати уран всупереч вимогам Ради Безпеки ООН. Іран же, у свою чергу, сприйняв ці дані МАГАТЕ як свою політичну перемогу.

Як заявив Ахмадінежад, «ми з перших же днів наголосили на правомірності та легітимності нашої ядерної діяльності, проте західна мережа пропаганди та політичний тиск не дали змоги світові почути цю заяву. Зараз увесь світ нарешті побачив, що новини не були правдивими, і ядерна діяльність Ірану є мирною, а на всі головні питання МАГАТЕ ми дали досить вичерпні відповіді» [8].

Крім того, Ахмадінежад також сказав, що вже настав час Сполученим Штатам та їх прибічникам змінити тактику своєї поведінки. «Зараз, коли ми зрозуміли, що інформація, на якій базуються ваші резолюції, була хибною, вам слід набратися сміливості та зробити крок назустріч іранському народові зі словами «Ми помилилися», і нарешті вибачитись» [9].

У 2008 році очільник МАГАТЕ Мохаммед ель-Барадеї прибув до Ірану задля ведення переговорів. Після цього голова Комісії з національної безпеки зробив заяву, що Іран готовий ратифікувати прийнятий ще у 2003 році Додатковий протокол до угод про гарантії з МАГАТЕ [10]. Правда, однією з головних умов до підписання було визнання світовою спільнотою невід'ємності права Ірану на атомну енергетику. Цим кроком було подаровано примарну надію на можливий вихід із кризи.

Однак насправді виходу із кризи так і не було. США та країни «свотрійки» продовжили наполягати на існуванні цієї самої ядерної програми зовсім не з мирними намірами. Незважаючи на те, що жодна з перевірок з боку МАГАТЕ так і не виявила військової складової серед ядерних розробок Ірану, вже в березні 2008 року з'явилася чергова резолюція по Ірану – № 1803.

У 2009 р. стало відомо, що в найближчому майбутньому Іран планує збудувати 20 нових АЕС і 10 заводів зі збагачення урану.

І вже наприкінці 2009 р. Ахмадінежад доручив Організації з атомної енергії Ірану розпочати

пошук майданчиків для будівництва десяти нових заводів зі збагачення урану й довести щорічний обсяг його видобутку до 250-300 тонн [11].

Ізраїльська Polosa свого часу, в листопаді 2011 року, написала, що для отримання урану, який може бути використаний для виробництва ядерної зброї, необхідно мати каскад із 1500 центрифуг. Планова потужність збагачувального заводу у Натанзі, відповідно, складає 54 000 центрифуг. Із них, за даними МАГАТЕ, на початок вересня 2010 р. було встановлено 8856 центрифуг, об'єднаних у каскади по 164 машини [12]. При цьому, аналогічну доповідь – про наявність в Ірані достатньої кількості центрифуг для отримання ядерного заряду – у жовтні 2012 р. опублікував американський інститут науки і міжнародної безпеки (ISIS). За інформацією МАГАТЕ, у 2011-2012 рр. Іран виробив 189 кг високозбагаченого урану [13].

У лютому 2012 р. Іран заявив про успішність іранської ядерної програми. США на це ніяк не відреагували, однак їх союзники, як-от Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, Канада і Японія, вимагали посилити санкції проти Ірану. Австралія та Південна Корея зробили свої санкції більш жорсткими [14]. Наприкінці місяця до Ірану під тиском США та Австралії було направлено експертів з МАГАТЕ з метою перевірити наявність розробок ядерної зброї, однак три дні потому Іран просто «викинув» експертів МАГАТЕ з країни, тим самим поставивши хрест на можливості ведення будь-яких подальших міжнародних переговорів. Тими ж днями Іран заручився підтримкою Пакистану.

Таким чином, політика Махмуда Ахмадінежада стосовно ядерної діяльності своєї країни вирізнялася особливою затятістю і непохитністю власних поглядів. Така поведінка не могла не викликати загального обурення і занепокоєння через наявність такого ядерного сусіда (хоча, нагадаємо, жодних офіційних доказів причетності Ірану до розробки ядерної зброї так і не було знайдено). Проте Ахмадінежад стійко протистояв нападам з боку західних країн та застосуванню низки санкцій щодо власної країни, до того ж вимагаючи від Штатів привселюдного вибачення за наклеп і брехню про іранську ядерну програму. Однак після чергових президентських виборів у країні у 2013 році на посаду глави Ісламської Республіки Іран було обрано Хасана Роухані, і колишній жорсткий курс на відстоювання невід'ємності і природності права збагачувати уран змінився на більш ліберальний та проамериканський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ядерная программа Ирана // memoid. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.memoid.ru/node/Yademaya_programma_Irana.
2. Nuclear program of Iran // Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_program_of_Iran#Iran.27s_nuclear_program_and_the_NPT.
3. Там само.

4. Тер-Оганов Н. Иранская ядерная программа в зеркале президентской гонки / Н. К. Тероганов // Институт изучения Израиля и Ближнего Востока. – 12 июня 2009 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/12-06-09b.htm>;
5. Салиев А. Ядерная программа Ирана: история и основные этапы развития / А. Л. Салиев. – Время востока. – 28 мая 2007 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://easttime.ru/analytic/2/11/212.html>.
6. Иран: ядерная угроза XXI века // РБК [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://top.rbc.ru/story/625691.shtml>.
7. Iran calls for US nuclear apology // BBC News. – 2007-11-16 [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7098751.stm.
8. Там само.
9. Там само.
10. Fayazmanesh, Sasan. The United States and Iran: sanctions, wars, and the policy of dual containment / Sasan Fayazmanesh. – New York : Routledge, 2008. – P. 165.
11. Там само.
12. Казеев К. Иран построит новый ядерный объект в провинции Исфахан / К. Казеев // ИТАР-ТАСС. – 15 декабря 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.itar-tass.com/c1/298289.html>.
13. Ксения Фомина. Как Иран и Израиль были партнерами / Ксения Фомина // Кавказская Политика. – 22.01.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kavpolit.com/kak-iran-i-izrail-byli-partnerami/>.
14. Q&A: Iran nuclear issue // BBC News Middle East. – 6 March 2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11709428?print=true>.

Рецензенти: д.і.н., проф. П. М. Тригуб (Чорноморський державний університет ім. Петра Могили); к.і.н., доц. Ю. В. Василевич (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

© Волинець К. І., 2014

Дата надходження статті до редколегії 12.06.2014 р.